

DESPRE „MINA ISTORICĂ CU EFECT ÎNTÂRZIAT” – CONFLICTUL TRANSNISTREAN

Doctor în istorie, conferențiar **Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC**
Institutul de Istorie al AȘM

A trecut un sfert de secol de când separatiștii transnistreni au proclamat, la Tiraspol, „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană”. Dihonia de la Nistru a declanșat un conflict care, fiind o reacție la procesul de declin și descompunere a Imperiului Sovietic, a avut impactul unei mine istorice cu efect întârziat. Conform istoricilor „mina a fost plasată încă de regimul stalinist la temeliiile RSSM, în anul 1940, sau chiar mai devreme, în 1924, când a fost constituită entitatea autonomă moldovenească de la Balta-Tiraspol, în vederea extinderii revoluției proletare peste Nistru”.

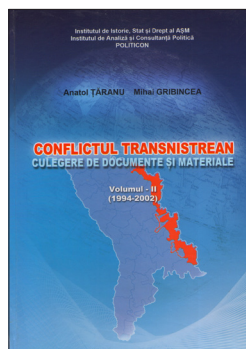
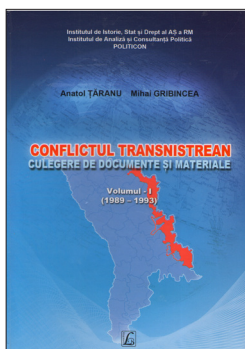
Problema transnistreană, constituindu-se la nici un an de la proclamarea independenței, în unul din multiplele diferende apărute pe teritoriul fostei URSS în condițiile politicii de „perestroika” și „glasnosti”, a avut și continuă să aibă repercusiuni serioase asupra cursului de politică externă a statului. Conflictul a fost analizat și discutat pe diverse planuri, de la cele naționale la cele internaționale, generând o vastă bibliografie privind mersul și eforturile de soluționare a diferendului.

Cercetările efectuate pentru a identifica gena problemei, desfășurarea diferendului, căutarea unor soluții pentru negocierea, aplanarea și rezolvarea marii dileme transnistrene, s-au soldat cu editarea unor studii și culegeri de documente la temă. Astfel, elaborată pe parcursul a câtorva ani în cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, a văzut lumina tiparului lucrarea *Conflictul transnistrean*.

Culegere de documente și materiale (1989–2012). Vol. I-IV. Chișinău 2012–2014, pe care o semnalăm și o recomandăm tuturor celor interesați de istoria dar și de soluțiile pentru reglementarea unui diferend aparent înghețat în estul Republicii Moldova.

Autorii volumelor sunt istoricii și diplomații Anatol Țăranu și Mihai Gribincea care, prin mai multe lucrări individuale dar și colective, au adus un aport esențial la studierea problemelor privind originile și evoluția conflictului transnistrean în contextul situației etno-politice în Republica Moldova, proceselor integraționiste pan-europene și relațiilor moldo-ruse, fiind formulate și punctele de vedere asupra variantelor de soluționare a problemei sub aspect regional și european. De remarcat faptul că cercetătorul Anatol Țăranu a trăit aceste evenimente pe viu, iar dincolo de calitatea de istoric de profesie, în postura de om politic și diplomat, a contribuit la aprofundarea Mișcării de Eliberare Națională pentru obținerea suveranității și independenței Republicii Moldova, la constituirea și consolidarea statului democratic și de drept, la promovarea drepturilor fundamentale ale omului și formarea societății civice, la integrarea Republicii Moldova în comunitatea europeană și internațională, precum și la promovarea relațiilor de colaborare moldo-ruse.

Culegerea de documente, ordonate cronologic pe perioada anilor 1989–2012, conține acte doveditoare și materiale inedite privind istoria conflictului transnistrean. Studiile introductive reflectă sinteza

Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale*. Volumul I (1989–1993), Chișinău, 2012, 600 p.; *Ibidem*, Vol. II (1994–2002), Chișinău, 2013, 612 p.; *Ibidem*, Vol. III (2003–2006), Chișinău, 2014, 636 p.; *Ibidem*, Vol. IV (2007–2012), Chișinău, 2014, 654 p.

tragicelor evenimente din perioada conflictului dar și frământările care au avut loc după acest eveniment și până în prezent. Materialele inserate sunt reproduse în original – în limbile română, rusă și engleză.

Volumul I (1989–1993) conține 362 de acte cu referire la structura etnică a populației raioanelor nistrene ale Republicii Moldova conform rezultatelor recensământului sovietic din anul 1989 și la situația creată în RSS Moldovenească, în legătură cu problemele lingvistice. Sunt inserate, de asemenea, scrisori și documente diplomatice cu referire la intențiile în domeniul educației, între Republica Moldova și Transnistria (finele anului 1993); documente ce confirmă subtilitățile întâlnirilor dintre conducătorii Federației Ruse și Mircea Snegur, în anul 1993. Analiza obiectivă și imparțială a evenimentelor i-au motivat pe autori să insereze în volum, pe lângă actele oficiale, și publicații din presa vremii, din arhivele personale, din diverse alte arhive, constituind, în mare, un corpus de documente absolut inedite.

Volumul al II-lea (1994–2002) include documente și materiale cu referire la perioada distinctă a conflictului transnistrean. Este vorba de timpul când a luat amploare procesul de negocieri între Chișinău și Tiraspol cu privire la reglementarea conflictului, în care treptat au fost antrenați o serie de actori internaționali. Pe parcursul perioadei 1994–2002, în cadrul procesului de reglementare politică a conflictului, au fost semnate peste o mie de documente, 343 dintre ele, cele mai importante, regăsindu-se în volum. Printre cele mai semnificative se numără „Memorandumul cu privire la principiile de normalizare a relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria” semnat la Moscova pe data de 8 mai 1997, constituind rodul inițiativei și creativității politice și juridice a diplomației moscovite. Încercând să depășească ambiguitățile juridice ale memorandumului, diplomația moldovenească a reușit, tot la 8 mai 1997, să adopte, la Moscova, *Declarația comună a președinților Federației Ruse și Ucrainei*, precum și a președintelui în exercițiu al OSCE, având drept obiectiv interpretarea momentelor duplicitate din Memorandum. Însă documentul care promitea multe nu a creat condiții pentru un progres vizibil în procesul de negocieri cu privire la reglementarea conflictului.

Odată cu venirea la putere, în anul 2001, a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, se încheia încă o etapă în reglementarea conflictului transnistrean. Excluderea factorului occidental din procesul de soluționare a diferendului, de către diplomația rusă, a dat naștere Memorandumului Kozak, care a pus începuturile unei noi etape în evoluția conflictului. Se impun a fi menționate și negocierile de la Kiev (iulie

2002), la care, de rând cu proiectul de statut al regiunii transnistrene propus Chișinăului și Tiraspolului de către șeful misiunii OSCE în Republica Moldova David Schwarz, a fost examinat și proiectul de statut special prezentat de partea transnistreană, în care Tiraspolul propunea soluționarea conflictului după modelul Serbia-Muntenegru, unde părțile ar avea statut de identități egale și suverane. Atât oficialitățile moldovene, cât și misiunea OSCE la Chișinău, au avizat negativ acest document.

Volumul al III-lea al culegerii (2003–2006) se prezintă ca o continuare organică a celui de-al doilea, însumând circa 247 de documente ce reflectă dorința liderului comuniștilor moldoveni, Vladimir Voronin, în intențiile de soluționare a contenciosului și invalidarea acestei abordări.

Speranța noii conduceri a Moldovei, de a determina Rusia să-și schimbe cardinal optica asupra procesului de reglementare transnistreană, nu a fost una realistă. Înainte însă de a se clarifica rolul Rusiei în conflict, în opinia autorilor, a fost nevoie de o deziluzie dureroasă – nesemnarea așa-numitului Memorandum Kozak, a cărui negociere a fost o mare gafă (în opinia autorilor) a diplomației Chișinăului oficial. În urma respingerii de către Chișinău a Memorandumului Kozak relațiile moldo-ruse au intrat în faza unei înrăutățiri de lungă durată. Astfel, procesul de negocieri cu privire la reglementarea conflictului a fost înghețat.

Volumul mai cuprinde acte ucrainene care scot la lumină politica nuanțată a Kievului. Potrivit acestora, Ucraina a concurat cu Rusia în „controlarea” Transnistriei. Unele acțiuni ale Kievului aveau tangențe cu politica de amestec a Moscovei în afacerile interne ale noilor state independente. Astfel, documentele inserate evocă politica Ucrainei de acordare masivă a cetățeniei țării locuitorilor din Transnistria: în perioada anilor 2003–2006, bunăoară, Ucraina a acordat cetățenie la peste 30 de mii de locuitori din regiune. Tot în acest volum este probat prin documente și adevăratul scop al așa-numitului plan Iușenko privind „legitimizarea” autorităților separatiste de la Tiraspol prin intermediul unor alegeri sub egida OSCE. În acest fel, se poate demonstra cu argumente documentare faptul că Ucraina își coordona acțiunile cu Moscova nu doar în privința acțiunilor întreprinse în Transnistria, dar și pentru ca să „minimalizeze influența românească, neadmiterea amestecului activ al Bucureștiului în procesul de reglementare a conflictului transnistrean” (Vol. III, doc. Nr. 863). Un număr impunător de documente demonstrează ipoteza că Moscova utiliza conflictul drept o pârghie de influență asupra Chișinăului și un bun pretext pentru a-și menține ilegal trupele pe teritoriul Moldovei.

Volumul IV (2007–2012) include documente ce reflectă perioada în care procesul de reglementare a conflictului transnistrean s-a aflat în cea mai mare parte a timpului, în impas. Deși aderarea României la Uniunea Europeană a adus conflictul transnistrean la frontiera cu Europa extinsă, iar UE și-a sporit atenția și interesul față de conflict, noua situație geostrategică a Republicii Moldova nu a contribuit la procesul de reglementare a conflictului. Mediul nou de securitate a Republicii Moldova a scos în evidență faptul că nu doar Chișinăul resimțea un deficit de resurse necesare pentru reglementarea conflictului, dar și UE nu dispunea de pârghii suficiente pentru a tranșa diferendul.

În documentele publicate poate fi sesizat faptul că Moscova a încercat de nenumărate ori să submineze mai multe formate de negocieri, înlocuindu-le cu cele comode intereselor sale. Tot în baza materialelor din volumul IV se poate lejer demonstra că Moscova a dorit să-și legitimeze operațiunea sa „de pacificare” de pe Nistru, precum și prezența militară pe teritoriul Moldovei și în cadrul OSCE. Printre elementele ce caracterizează perioada respectivă se numără inițiativele venite din partea Uniunii Europene și a unor state membre ale UE, în particular Germania, în vederea reglementării conflictului transnistrean. Tot în perioada la care se referă documentele din volumul IV, s-a produs și o schimbare a conducerii regiunii transnistrene. Venirea însă, în fruntea pretinsei „Republici Moldovenești Nistrene”, a unei generații noi de politicieni, a dat speranță exagerată unor actori implicați.

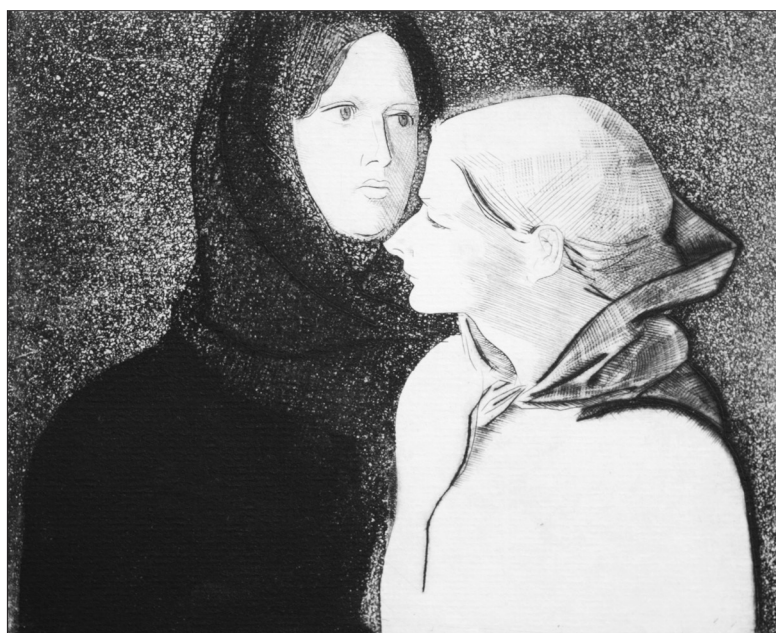
Merită o atenție aparte elucidarea aspectelor sociale ale vieții românilor din Transnistria. Este vorba, mai cu

seamă, de reflectarea condițiilor de funcționare a școlilor cu predare în limba română cu grafie latină din Transnistria și politica de epurare lingvistică din regiune.

În concluzie: cele peste 1 200 de documente și materiale incluse în culegere demonstrează faptul că, la fel ca și alte conflicte din spațiul ex-sovietic, conflictul transnistrean a fost unul inspirat de Rusia, devenind cu timpul o pârghie în mâinile strategilor de la Kremlin pentru a face presiuni asupra autorităților de la Chișinău cu scopul menținerii Moldovei în sfera de influență a Rusiei și pentru a justifica prezența trupelor ruse în Transnistria.

În general însă, analiza evoluției conflictului transnistrean, de la începuturile lui și până la momentul actual, denotă faptul că acesta, deopotrivă cu alte conflicte declanșate drept rezultat al dezmembrării URSS, continuă să rămână un potențial focar de haos și instabilitate. Conflictul secesionist din raioanele din stânga Nistrului a exercitat pe parcursul anilor și continuă să aibă astăzi o influență negativă atât asupra dezvoltării statului moldovenesc în ansamblu, cât și asupra perspectivei de integrare politică și economică a Moldovei în structurile europene. Soluționarea deplină a acestui conflict poate fi obținută doar printr-un efort conjugat al Chișinăului oficial cu structurile internaționale implicate în medierea lui.

Lucrarea este destinată cu precădere cercetătorilor problemei, actorilor politici, studenților, tuturor persoanelor interesate de istoria evenimentului și a frământărilor care au urmat după, inclusiv tuturor celor interesați de istoria contemporană a Republicii Moldova.

Ilie Bogdesco. *În doi*, 1982